

Д-р Благо ДИМИТРОВ

ОСТВАРЕНИ ДЕВИЗНИ ЕФЕКТИ ОД ИЗООЗ НА ДРВНОИНДУСТРИСКИ ПРОИЗВОДИ ОД СР МАКЕДОНИЈА (1960—1980 ГОД.)

1. ВОВЕД

Надворешно-трговската размена за секоја земја претставува значаен дел од вкупната општествена репродукција и е значајна за економијата на земјата.

Во вкупната надворешно-трговска размена на нашата земја и Републиката значајно место зафаќаат производи од индустријата за преработка и обработка на дрвото. Оваа индустриска гранка во нашата република започнува интензивно да се развива по Втората светска војна, односно во периодот на слободниот развој и социјалистичка изградба на нашата земја. Денес оваа гранка е една од најразвиените во Републиката со бројни производствени капацитети за примарна и финална преработка на дрвото. Достигнатиот обем на производство и неговиот квалитет не само што ги задоволува домашните потреби, туку е сè по присутен на пазарот во многу земји во светот.

Значењето на дрвната индустрија во надворешно-трговскиот размена на нашата република започнува практично уште по ослободувањето, кога се извезувани првите количества бичена граѓа, за што се остварени значајни девизни средства, потребни за обновата и индустријализацијата на земјата.

Меѓутоа, под влијание на голем број фактори, во надворешно-трговската размена на дрвноиндустриските производи во нашата република, во периодот по ослободувањето се јавуваат карактеристични тенденции и состојби.

Сакајќи да ги согледаме и искажеме ваквите тенденции и карактеристики во надворешно-трговската размена на дрвноиндустриски производи од СР Македонија, во овој труд даваме

податоци и ги изнесовме резултатите од извршените анализи и проучување за движењата во извозот, увозот и остварениот девизен биланс за периодот 1960—1980 година.

2. ПРЕДМЕТ, СОДРЖИНА И ЦЕЛ

Предмет на овие проучувања се остварените девизни ефекти од извозот на дрвноиндустриски производи од СР Македонија во периодот 1960—1980 година.

Со содржината на проучувањата е опфатен остварениот извоз, увозот и девизниот биланс во проучуваниот период.

Целта на овие анализи и проучувања е да ја согледаме тенденцијата и динамиката на остварените економски, односно девизни ефекти од извозот на дрвноиндустриските производи од нашата република, како и местото и значењето на оваа индустриска гранка во вкупните девизни ефекти на Републиката и земјата.

3. ПРИБИРАЊЕ И ОБРАБОТКА НА ПОДАТОЦИТЕ

Потребните податоци се земени од статистиката, односно од статистичките годишници на СРМ и СФРЈ. Исто така, користени се и други литературни и статистички податоци. За нашите анализи и проучувања е земен периодот од 1960—1980 година, а податоците за извозот, увозот и девизниот биланс се вредносни и сведени на 1 САД \$=27,30 динари.

Ваквите статистички податоци се подредени во временски серии и со помош на математичко-статистички методи понатаму се обработени. Покрај индексите и просечно годишните стапки, претсметани се и трендовите (тенденциите). За оваа цел е користена квадратната функција $Y_c = a + bX + cX^2$. Параметрите a , b , c , се пресметани по методот на најмалите квадрати, односно со помошта на следниве три равенки:

$$\sum Y = n \cdot a + b \sum X + c \sum X^2 \dots (I)$$

$$\sum XY = a \sum X + b \sum X^2 + c \sum X^3 \dots (II)$$

$$\sum X^2 Y = a \sum X^2 + b \sum X^3 + c \sum X^4 \dots (III)$$

Во нашиот случај серијата има 21 година, односно $X=21$, при што вредностите за X се земени: $X_1=-10$; $X_2=-9$ итн., $X_{10}=-1$; $X_{11}=0$; $X_{12}=+1$; $X_{13}=+2$ итн. односно $X_{20}=+9$ и $X_{21}=+10$.

При ова, сумите од X и сумите од X^3 се еднакви на нула ($\sum X=0$ и $\sum X^3=0$), па претходните три равенки ја добиваат следнава форма:

$$\begin{aligned}\Sigma Y &= a \cdot n + c \Sigma X^2 \dots (Ia) \\ \Sigma XY &= b \Sigma X^2 \dots (IIa) \\ \Sigma X^2 Y &= a \Sigma X^2 + c \Sigma X^4 \dots (IIIa)\end{aligned}$$

Од равенката (IIa) директно е преместен параметрот „b“, а со помош на равенките (Ia) и (IIIa) се преместени параметрите „a“ и „c“. Со интерполација, односно замена на вредностите за параметрите, се добива математичката функција за тенденцијата на серијата (извоз односно увозот), а со замена на вредностите за X во истата функција се добиваат теоретските вредности, односно израмнетите вредности за Y. Нанесувајќи ги вредностите за X и Y на графикон ги добиваме графичките линии, односно линиите на трендовите за извозот и увозот.

4. ДОБИЕНИ РЕЗУЛТАТИ И ДИСКУСИЈА

4.1. Извоз

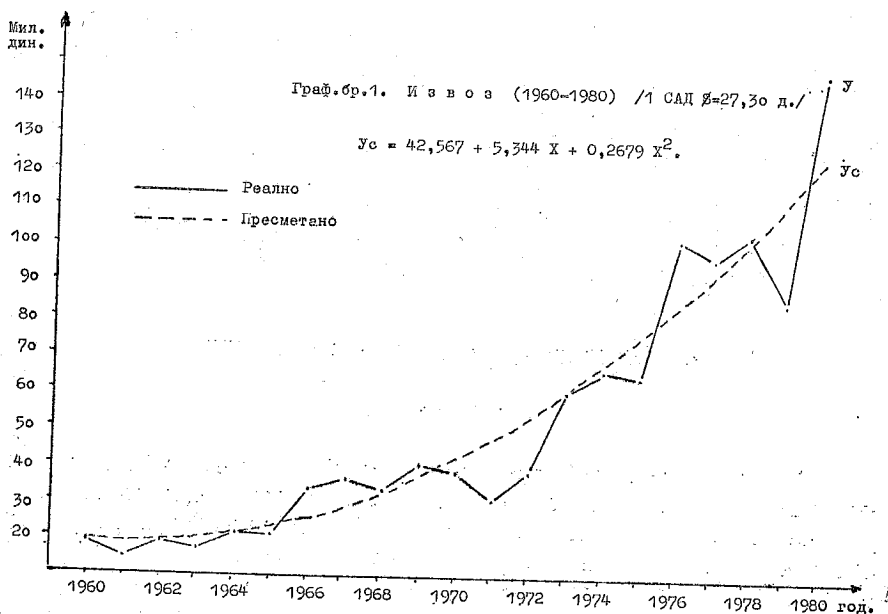
Дрвноиндустриски производи од СР Македонија практично започнале да се извезуваат веднаш по ослободувањето. Според некои податоци, на пример, во 1954 година, од остварениот обем на производство во примарната преработка, биле извезени 20%, а од финалната околу 19%.

По 1960 година, врз основа на конкретни статистички податоци може да се констатира дека започнал континуиран извоз на дрвноиндустриски производи од нашата република. Така, според нашите проучувања и добиените резултати се гледа дека, во периодот 1960—1980 година вредноста на извозот се зголемила за околу 8 пати, или просечно годишно со стапка од околу 11%. (квадратна функција $Y_c = 42,6 + 5,3x + 0,27x^2$)

Карактеристично за остварениот извоз на дрвноиндустриски производи од СРМ во периодот 1960—1980 година (се разбира по вредност) е тоа што има релативно мали варирања и тенденција на зголемување (гаф. бр. 1).

Во проучуваниот период (1960—1980 година), извозот на дрвноиндустриски производи од нашата република има значајно економско влијание во остварените извозни ефекти на вкупното стопанство и индустријата со рударството во СРМ, како и во извозот на дрвноиндустриски производи на ниво на СФРЈ. Така, на пример, учеството на дрвната индустрија во вкупниот извоз на Републиката се движи од 2,71% во 1960 до 0,56% во 1975 год., односно од 3,30% до 0,58% од извозот на вкупната индустрија на Републиката. Во однос на извозот на дрвноиндустриски производи од СФРЈ, учеството на СРМ изнесува од 0,73% во 1977 и 1980 до 1,16% во 1970 год. Меѓутоа,

Од добиените резултати за учеството на дрвната индустрија во вкупниот извоз на Републиката, во проучуваниот период се забележува релативни промени и тенденција на слабо опаѓање (таб. бр.1).

Таб. бр. 1

Година	Учество на дрвноиндустриските производи од СР Македонија во износ (во %)		
	на вкупното стопанство на СРМ	на вкупната индустр. и рударс. СРМ	на дрвната индустрија на СФРЈ
1	2	3	4
1960	2,71	3,30	1,05
1965	1,36	1,50	0,85
1970	1,02	1,10	1,16
1975	0,56	0,58	0,95
1976	1,42	1,47	0,88
1977	1,53	1,59	0,73
1978	1,34	1,39	0,79
1979	0,91	0,94	0,55
1980	1,30	1,36	0,73

Во почетокот од проучуваниот период (1960—1980 год.), поголемиот дел од остварените девизни средства бил од извоз на примарни дрвноиндустриски производи (главно бичена граѓа), а во наредните години доаѓа до осетна промена во структурата на извозот. Така, на пример, во периодот 1961—1965 го-

дина, околу 82% од вредноста на извозот отпаѓа на примарни производи, а само околу 18% на финални. Во последните пет години, односно 1976—1980 година, околу 49% од вредноста на извозот отпаѓа на примарни, а околу 51% на извозот на финални производи од дрво.

Извозот на примарни производи од дрво се однесува главно на извоз на бичена граѓа (парена букова граѓа) над 2/3 и нешто под 1/3 е извозот на фурнири. При извозот, пак, на финални производи од дрво над 2/3 зафаќа извозот на мебел (особено мебел во елементи и парчиња т.е. столови) а другите 1/3 се други финални производи (приколки камп куќички, монтажни бараки и сл.).

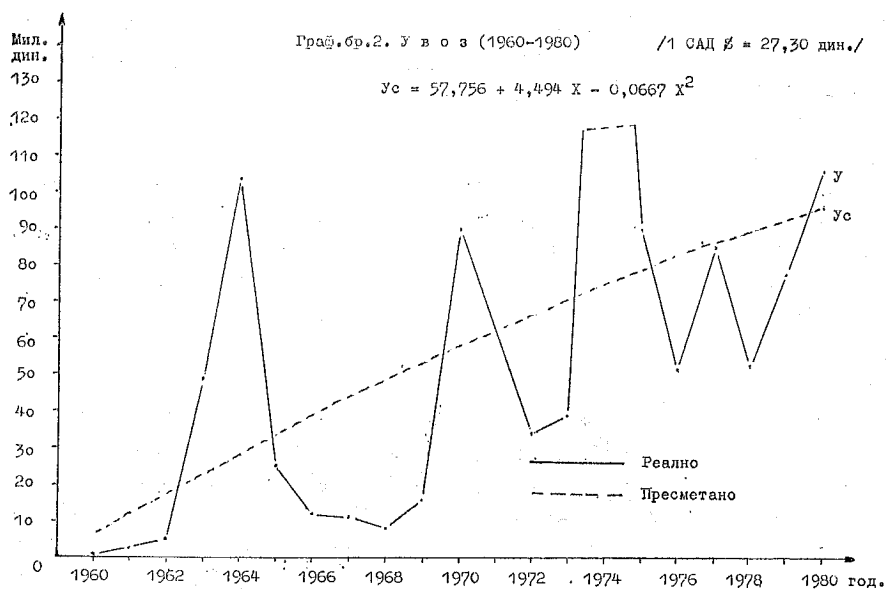
Производите од дрвната индустрија во СР Македонија се извезуваат во повеќе земји скоро на сите континенти во светот. Меѓутоа, сè уште најголемиот дел од извозот се однесува на социјалистичките и развиените европски земји, потоа добар дел се извезува во развиените прекуморски земји, а сесема скромно е учеството на извозот во земјите во развој.

4.2. Увоз

Во периодот по ослободувањето нашата република, покрај тоа што е извозник на дрвноиндустриски производи, таа е и увозник на вакви производи. Меѓутоа, во првите години увозот и по обем и по вредност бил незначителен. Увозот на вакви производи е незначителен сè до 1963 година (катастрофалниот земјотрес во Скопје). Во 1963 и наредните две години доаѓа до нагло зголемување на увозот и тоа претежно на монтажни куќи од дрво. По 1965, па некаде до 1970 година, повторно увозот се симнува на релативно ниско ниво. Меѓутоа, од 1970 година па натаму, вредноста на увозот на дрвноиндустриски производи во нашата република не само што е значително голема, туку има и тенденција на постојано зголемување. Така, во неколку години се јавува негативен девизен биланс од надворешно-трговската размена на дрвноиндустриски производи во Републиката.

Земено за целиот проучуван период (1960—1980 год.), вредноста на увозот покажува тенденција на зголемување, со просечна годишна стапка од 27,4%. Во периодот 1966—1980 година зголемувањето е со стапка од 16,9%, а за периодот 1970—1980 година вредноста на увозот на дрвноиндустриски производи се зголемувала со просечна годишна стапка од само 1,64%. Динамиката на увозот на дрвноиндустриски производи во СР Македонија, за периодот 1960—1980 година е претставена со квадратната функција $Y_c = 57,756 + 4,494x - 0,0667x^2$ и графички на граф. бр. 2.

Карактеристично за увозот на дрвноиндустриски производи во нашата република за проучуваниот период е што тој има релативно доста промени. Тие промени не се годишни, туку се присутни повеќе години. Секако, врз ваквите тенденции во увозот имаат влијание поголем број фактори, а меѓу другите се и нестабилноста на домашниот и надворешниот (светскиот) пазар, особено на дрвните производи за репродукција (бичена граѓа, фурнири и дрвни плочи).

Интересно е да се истакне дека увозот на дрвноиндустриски производи зафаќа сè поголемо учество во вкупниот увоз во Републиката и во вредноста на увозот на дрвноиндустриски производи во СФРЈ (таб. бр. 2).

Таб. бр. 2

Година	Учество на дрвноиндустриските производи во увозот (во %)		
	Во вкупниот увоз на СРМ	Во увозот на индустр. на СРМ	Во увозот на дрвни произ. СФРЈ
1	2	3	4
1960	0,12	0,15	1,06
1965	1,62	1,78	15,78
1970	2,37	2,54	10,58
1975	0,77	0,80	5,13
1976	0,50	0,55	3,79
1977	0,63	0,69	4,35
1978	0,36	0,40	2,32
1979	0,34	0,38	2,94
1980	0,49	0,55	4,26

Со исклучок на првите пет години од проучуваниот период, од вредноста на увозот најголем дел отпаѓа на дрвноиндустриски производи за репродукција (бичена граѓа, фурнири и дрвни плочи), а сосема мало е учеството во увозот на финални дрвни производи. Така, на пример, во периодот 1966—1970 година, околу 82% од увозот отпаѓа на производи за репродукција, а само околу 18% на финални дрвни производи. Во периодот пак 1975—1980 година учеството на производите за репродукција во увозот се зголемува на 89%. Може да се констатира дека тенденцијата на релативно високото учество на производите за репродукција во увозот ќе се задржи и во наредниот период. Исто така, ваквата тенденција во структурата на увоз на дрвноиндустриски производи може да се смета за релативно поволна, зашто се обезбедува суровина за финалната дрвна индустрија, а со тоа се создаваат можности за подобро користење на капацитетите и за поголем обем на извозот на финални дрвноиндустриски производи од нашата република.

Дрвноиндустриските производи се увезуваат од поголем број земји од Европа, а меѓу нив, секако, се источно-европските земји, потоа од Шведска, Западна Германија, Австрија, Италија, Франција и др.

4. 3. Остварен девизен биланс

Девизниот биланс, како разлика меѓу вредноста на извозот и увозот на дрвноиндустриски производи во СР Македонија, во проучуваниот период покажува значителни варирања (таб. бр. 3 и граф. бр. 3).

Таб. бр. 3. Извоз, увоз и остварен девизен ефект од дрвноиндустриски производи од СРМ (период 1960—1980 год.)

Вредност на 000 дин.
—1 САД \$=27,30 дин.—

Година	ИЗВОЗ	УВОЗ	ДЕВИЗЕН БИЛАНС	
			Позит. (+)	Негатив. (—)
1	2	3	4	5
1960	18.431	833	+ 17.599	
1961	14.511	3.064	+ 11.447	
1962	18.861	4.691	+ 14.170	
1963	17.133	49.140		— 32.007
1964	21.925	103.661		— 81.736
1965	21.137	25.114		— 3.977
1966	34.339	11.903	+ 22.436	
1967	36.457	11.346	+ 25.111	
1968	34.094	8.428	+ 25.666	
1969	40.675	16.036	+ 24.639	

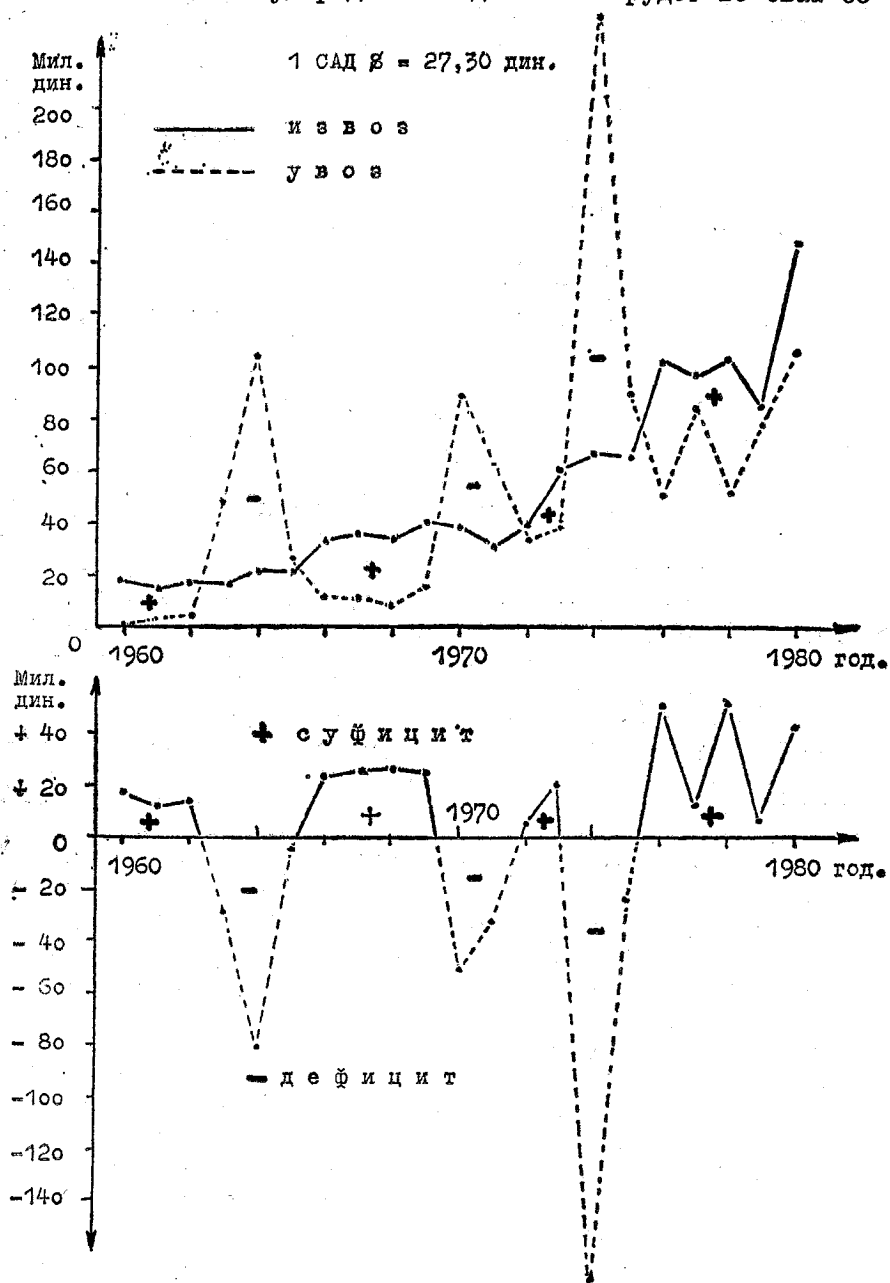
1	2	3	4	4
1970	38.945	90.085		— 51.131
1971	30.814	63.191		— 32.377
1972	38.674	33.757	+ 4.917	
1973	60.453	39.015	+ 21.438	
1974	67.402	237.412		— 170.010
1975	65.118	89.591		— 24.473
1976	103.465	52.001	+ 51.464	
1977	98.327	85.338	+ 12.989	
1978	104.543	52.536	+ 52.007	
1979	85.791	78.381	+ 7.410	
1980	149.056	105.993	+ 43.063	
Вкупно 60—80:	1.100.161	1.161.516	+ 334.356	— 395.711
				— 61.355

Секако, ваквите тенденции во остварениот девизен биланс, пред сè, се резултат на значителните промени и варирања во вредноста на увозот на дрвноиндустриски производи во нашата република. Земено за целиот проучуван период, девизниот биланс е негативен, односно има дефицит во вредност од 61.355.000 динари (сметано по 1 САД\$ = 27,30 дин.). Поточно, за овој период од 21 година, 7 години биле дефицитарни со вкупен износ на дефицитот од 395.711.000 дин. а за 14 години биле суфицитарни со вкупна вредност од 334.356.000 дин.

Меѓутоа, можеме да констатираме дека во последните 5—6 години како резултат на повеќе фактори и севкупните напори и настојувања на работните луѓе од дрвнопреработувачката дејност да се оствари што поголем извоз, е присутна тенденцијата на релативна стабилизација и остварување на позитивни девизни ефекти.

Остварените девизни ефекти од извозот на дрвноиндустриски производи од нашата република за последните две децении, секако, се забележителни, но не и еднакви на можните. Имено, можеме да констатираме дека не се искористени сите извозни можности во оваа индустриска дејност кај нас, што е последица на дејствувањето на поголем број објективни и субјективни фактори. Како основни и најважни причини кои на некој начин ја успорувале динамиката на извозот и остварените извозни ефекти треба да се истакнат следниве: недоволната организираност и заеднички настап на странскиот пазар; ниското ниво на продуктивноста на трудот, недоволната

рентабилност и економичност во работењето, а со тоа тешкото вклопување во меѓународната поделба на трудот во оваа об-

Граф.бр.3. Извоз-увоз и девизен биланс

ласт и силната конкуренција на светскиот пазар; заостанувањето во квалитетот на производите; разни протекционистички и други заштитни мерки во земјите-увознички на нашите дрвноиндустриски производи и слично.

Затоа, во наредниот период, нашите напори и настојувања треба да бидат насочени главно кон јакнењето и подобрување на квалитетот на стопанисувањето, односно подобрување на инивото на продуктивноста на трудот, економичноста во работењето и рентабилноста; подобрување на квалитетот на производите; подобрување на организацијата во работата; подобрување на организацијата за извоз и поорганизиран настап на странскиот пазар, односно настап на странскиот пазар врз основа на современи научни анализи, проучувања и сознанија.

5. ЗАКЛУЧОЦИ

Врз основа на досега изнесеното за остварените девизни ефекти од извозот на дрвноиндустриски производи од СР Македонија во периодот 1960—1980 година можеме да ги донесеме следниве заклучоци:

1. Извозот на дрвноиндустриски производи од СР Македонија започнува веднаш по ослободувањето. Со извоз се остварени значајни девизни средства. Така, во проучуваниот период, вредноста на извозот е зголемена за над 8 пати, односно просечно годишно вредноста на извозот се зголемувала со стапка од 11,02%. Со ваквата вредност на извозот на дрвноиндустриски производи, нашата република во рамките на СФРЈ учествува само со 0,7% до 1,16% што може да се смета за доста скромно учество. Во вкупниот извоз од Републиката, дрвноиндустриските производи зафаќаат од 0,56 до 2,71%, што може да се смета за релативно добро учество;

2. Ваквите постигања со извозот на дрвноиндустриски производи се значајни повеќе од аспектот на структурата на извозот. Имено, сè повеќе остварениот извоз се однесува на извозот на финални дрвноиндустриски производи. Така, финалните дрвни производи учествуваа со само 18% во периодот 1960—1965 година, а достигнаа преку 51% во периодот 1976—1980 година. Може да се смета дека ваквата тенденција во структурата на извозот ќе продолжи и во наредниот период;

3. Најголем дел од извозот на дрвноиндустриски производи во досегашниот период е насочен кон источноевропските и поразвиените западноевропски земји. Добар дел од извозот се одвиваше и во развиените прекуморски земји. Меѓутоа, сè уште не задоволува извозот во земјите во развој. На овој момент во наредниот период треба да се обрне посебно внимание во градењето на стратегијата за ориентација и насочување на извозот;

4. Во проучуваниот период (1960—1980 год.), покрај извоз се врши и увоз на дрвноиндустриски производи. Карактеристично за увозот е тоа што по вредност има големи варирања и нестабилност. Меѓутоа, земено во целост за проучуваниот период, вредноста на увозот има тенденција на зголемување. Ако се земе периодот 1960—1980 год. вредноста на увозот на дрвноиндустриски производи во нашата република се зголемувала просечно годишно со стапка од цели 27,4%. Меѓутоа, во последните десетина години (1970—1980 год.), вредноста на увозот бележи доста посмирена динамика и слаб пораст (просечна годишна стапка на зголемување од само 1,64%);

5. Најголем дел од вредноста на увозот се однесува на увоз на дрвни производи за репродукција односно бичена граѓа, фурнири и дрвни плочи, а сосема е мало учеството на увозот на финални дрвноиндустриски производи. Така, во периодот 1976—1980 година на увоз на производи за репродукција отпаѓа околу 89%, а на увоз на финални производи од дрво (главно, монтажни елементи и друго) само околу 11%;

6. Увизот на дрвноиндустриски производи се врши од повеќе европски земји. Бичена граѓа (од иглолистници) се увезува главно од источните земји, Шведска и Австрија, а пак фурнири од Италија, Франција и др. Во наредниот период посебно треба да се проучува пазарот за увоз на дрвни производи за репродукција и да се настапува поорганизирано и заеднички;

7. Како резултат на тенденциите во извозот и увизот на дрвноиндустриски производи во проучуваниот период (1960—1980 год.) во повеќе години девизниот биланс бил позитивен, но по вредност помал. Од сето тоа произлегува дека земено за целиот период имаме негативен девизен биланс. Меѓутоа, сето тоа не може да се земе за крајно неповолно, со оглед на тоа што во последните години се прават огромни напори и се постигнати одредени резултати во остварувањето на едни стабилни и солидни девизни резултати. Секако, и во наредниот период може да се очекуваат уште подобри резултати.

8. Постигнатите девизни ефекти во последните две децении може да се сметаат за забележителни, но не и за задоволителни. Имено може да заклучиме дека не се искористени сите можности за извоз и остварување девизни ефекти од дрвноиндустриските производи во нашата република. За ова имало бројни причини, меѓу кои: недоволната организираност и заеднички настап при извозот; ниската продуктивност на трудот, неповолната економичност и рентабилност, а со тоа и слабата конкурентска способност при настапот на странскиот пазар и тешкото вклопување во меѓународната поделба на трудот; недоволниот квалитет на производите наменети за извоз (особено кај финалните производи); разните протекционистички и други заштитни мерки и бариери во земјите увознички и сл.;

9. Во наредниот период треба да се изгради единствена стратегија и организација на заеднички настап на странскиот пазар врз основа на солидни и современи научни анализи, проучувања и сознанија. Меѓутоа, за зголемување на обемот на извозот и подобрување на девизните ефекти од извоз на дрвноиндустриски производи, единствена основна претпоставка е вкупното подобрување и подигање на нивото на квалитетот во стопанисувањето во ООЗТ, ОЗТ, РО и СОЗТ во областа на дрвната индустрија во Републиката. Само со зголемено ниво на продуктивноста на трудот, со подобрување на економичноста во работењето и рентабилноста ќе се оствари поголем обем и подобар квалитет на дрвноиндустриското производство, за кое нема да има проблем за пласман на домашниот и на странскиот пазар.

6. ЛИТЕРАТУРА

1. Аџи Митрески, К., Талеска, В.: „Трансферот на технологијата и извозната ориентација“, IV Симпозиум за квалитативните фактори на стопанисувањето, Скопје 1972, с. 23—32.
2. Васиќ, В.: „Економска политика Југославија“, Осмо издање, „Савремена администрација“, Београд, 1977.
3. Вељковиќ, Д., Апостоловски, Т., Новески, Н., Гоцев, Ј.: „Влијание на квалитативните фактори на развојот врз можностите за извозна експанзија на дрвната индустрија“, IV Симпозиум за квалитативните фактори на стопанисувањето, Скопје 1982, с. 5—13.
4. Димитров, Б.: „Проучување на капацитетите за механичка преработка и обработка на дрвото на подрачјето на СР Македонија“, Докторска дисертација, Скопје 1981, с. 204—215.
5. Жиков, А.: „За некои проблеми на стоковата размена на СРМ со странство“, IV Симпозиум, Скопје 1982, с. 65—75.
6. Орешанин, Д.: Трговина дрветом, Друго издање, Београд 1978.
7. СГМ од 1968—1981 год.
8. СГЈ од 1960—1981 год.

Résumé

EFFETS DE DEVISES RÉALISÉS DE L'EXPORTATION DE PRODUITS DE L'INDUSTRIE DE BOIS EN RÉPUBLIQUE SOCIALISTE DE MACEDOINE (1960—1980)

D-r Blažo Dimitrov

L'auteur de ce travail fait des analyses et des études des effets de devises réalisés de l'exproation de produits de l'industrie de bois en République Socialiste de Macédoine; à cette occasion, sur la base de données analysées relatives à la valeur de l'exportation et de

l'importation dans la période de 1960—1980 on a défini la fonction de l'exportation et de l'importation. L'auteur constate que l'exportation, en cette période étudiée, a tendance d'augmentation (présentée par fonction carrée $Y_c = 42,567 + 5,344x + 0,2679x^2$). Dans cette période la valeur d'importation de produits de l'industrie de bois a également tendance d'augmentation (présentée par fonction carrée $Y_c = 57,756 + 4,494x - 0,0667x^2$). Cependant, l'importation montre une croissance plus calme, tandis que l'exportation note des variations. Les mouvements de la croissance de l'importation sont plus intenses au commencement et au milieu de la période étudiée, tandis que, à la fin de cette période les mouvements sont relativement apaisés (la valeur de l'importation n'augmentait que de taux moyen par an d'environ 1,64% dans les dernières dix années).

Quant à l'exportation, au-dessus de 1/2 de l'exportation appartient aux produits de l'industrie de bois (principalement aux meubles), par contre, à l'importation appartient les produits en bois à reproduction (bois de construction, placages, tables de bois).

A la fin de cette étude l'auteur constate et suggère des recommandations que, à l'aide d'une organisation meilleure et d'un commencement commun des exportateurs de la République et du pays, d'une étude élargie du marché étranger et de l'amélioration des facteurs qualitatifs des activités économiques dans les organisations de base de travail associé (l'amélioration du niveau de productivité du travail, l'économie et la rentabilité du travail, ainsi que l'amélioration de la qualité des produits) dans la période prochaine l'exportation des produits d'industrie de bois de la R.S. de Macédoine augmenterait significativement et on effectuerait des meilleurs effets de devises importants pour l'économie de cette République et du pays entier.